

Att studera juridik i Finland och Sverige – personliga reflektioner om utbildningen och inläringen

---

ANU PYLKKÄNEN

Based on personal observations during a one-year visiting post in the Umeå Law School, the purpose of this article is to discuss the two different models of learning discernible in the law schools of Helsinki and Umeå respectively: the individual and the collective one. The slightly different approaches towards learning, studying and overall aims of university teaching can be read already from the Finnish and Swedish statutes concerning higher education, but most of all it seems that the emphasis on the individual versus group-based framework of arranging the studies and courses is the factor that distinguishes the two units.

Inledning

År 2001 hade jag ett tillfälle att arbeta som gästlärare på juridiska institutionen vid Umeå universitet, efter att ha varit lärare och forskare vid den juridiska fakulteten vid Helsingfors universitet cirka femton år. Erfarenheten var mycket positiv och efter mitt år i Umeå har jag även tittat på hemmiljön med nya ögon. Avsikten med den här skriften är att jämföra sättet på vilket man organiserar, definierar och genomför studierna av juris kandidat – programmet i Helsingfors och Umeå. Mitt perspektiv är subjektivt och jag vill inte ens påstå att jag kan ge en helhetsbild av situationen. Men jag tror mig kunna ändå ge en inblick på kulturella differenser som ger om inte annat så åtminstone anledning till reflektioner.

Min utgångspunkt är att fråga hur och i vilket slags kontext förstår studenten och läraren sin roll och sin inbördes relation i inlärningsprocessen. Jag kan skönja två olika modeller som jag kallar en individuell och en kollektiv modell. Lärningsprocessen kan dock inte betraktas utan att ta del av det regelverk som skapar ramen för verksamheten. Såsom det kommer att framgå så finns det även många element som kan anses vara motsägelsefulla, det är alltså inte fråga om helt "rena" modeller.

Regelverket

I båda länderna bestämmer högskole- respektive universitetslagarna att det är högskolornas uppgift att utöva forskning av hög kvalitet och ge högsta utbildning som baseras

på eller har nära samband med forskningen (högskolelagen 1992:1434, 2-4 §, universitetslagen 27.6.1997/645, 4 §). I svensk lag preciseras det närmare i 9 § att högskoleutbildningen skall ge studenterna förmåga att göra självständiga och kritiska bedömningar, förmåga att självständigt urskilja, formulera och lösa problem samt beredskap att möta förändringar i arbetslivet. Enligt den finska lagens 4 § skall ungdomen fostras till att tjäna fosterlandet och mänskligheten. Specifika mål finns skrivna på examinationsföreskrifterna, exempelvis på förordningen om juridiska examina (12.2.1996/86). Enligt förordningens 8 § är det övergripande målet att utbildningen ger kunskaper och färdigheter som främjar rättvisa och rättsäkerhet.

För övrigt finns det i den svenska lagen bestämmelser om studenternas rätt att utöva inflytande över studier (4 a §), om plikten att iaktta och främja jämställdhet mellan män och kvinnor (5 §), samt om påbudet att främja likabehandling av studenterna oavsett deras könstillhörighet, etniska tillhörighet, sexuella läggning och funktionshinder (högskolelagen 5 a §, lagen om likabehandling av studenter i högskolan 2001:1288). Vid tillsättningarna skall det anges hur jämställdhetsaspekten har beaktats (högskoleordningen 26 § 3). Dessutom finns det en detaljerad examensordning som bestämmer innehållet av utbildningarna. Bland annat föreskrivs i punkt 16. att för att erhålla juris kandidatexamen skall studenten ha förvärvat sådana teoretiska kunskaper och färdigheter som behövs att kunna arbeta som domare eller advokat samt kännedom om sådana samhälls- och familjeförhållanden som påverkar kvinnors och mäns livsbetingelser och om hur fysiskt och psykiskt våld påverkar kvinnor och män. För övrigt föreskrivs att studenter-

na skall ha fått insikt i sådana ämnesområden t.ex. rättshistoria allmän rättslära och ekonomi som kan vara av särskild betydelse för tillämpningen av de juridiska kunskaperna.

Motsvarande bestämmelser om studentinflytandet, jämställdheten, mångfalderna eller diskrimineringsförbud lika lite som specifika innehållet om studierna finns inte i finsk lagstiftning. Mål och policy preciseras på olika programförklaringar och verksamhets- eller studieplaner men inte nödvändigtvis med samma prioriteringar. I lagen föreskrivs allmänna målsättningen och ramen för organisationen, medan detaljerad tillämpning sker på enheterna och lämnar ett stort utrymme för valfria lösningar. I motsats till Sverige har frågorna kring demokratisk process, antidiskriminering eller innehållsmässiga spörsmål uteslutits på normativ nivå men dessa frågor behandlas på olika direktiv, jämställdhets- diskriminerings- och utvecklingsprogram, verksamhetsplaner och instruktioner. Upprättandet av dessa beror mycket på enheterna själva och ingenting förpliktar dem att skapa eller beakta en viss typ av program eller plan.

När man sedan tittar på pedagogiska handlingsprogram så kan man konstatera att vid Helsingfors universitet inkluderar programmet för att utveckla undervisning och studier även det pedagogiska programmet (www.helsinki.fi/opintoasiainosasto/). Programmet utgår från målsättningen att utveckla examens allmänna kvalitet för att motsvara de krav som kan ställas för en internationell akademisk expert. I kärnan av kvalitetsarbetet är att utbilda sådana människor som först och främst behärskar sitt ämnesområde ("har djupgående insikter och kompetens på sitt område"), men som samtidigt kan utvärdera sig själv och bedöma kun-

skapsproduktionen i allmänhet, som har sociala färdigheter och kan förmedla information till andra. Därefter följer en redovisning om åtgärderna för att uppnå denna målsättning: studiefärdigheter, utvecklande av undervisningsplanerna, en flexibel studiegång, studievägledning och så vidare. År 2001 utvärderades alla examina vid Helsingfors universitet, och utvärderingsrapporterna kommer att utnyttjas i samband med kvalitetsarbetet.

Det pedagogiska handlingsprogrammet vid Umeå universitet (www.upc.umu.se) har som sin första vision att den akademiska utbildningen motsvarar till kvalitet, form och innehåll såväl individens som samhällets behov på lång sikt genom att ge kunskap, färdigheter, bildning och vidgade perspektiv samt stimulera till nyfikenhet, reflektion, prövande hållning och självständig bedömning. För att verkställa denna vision måste man enligt programmet särskilt betona kvalitets- och utvecklingsarbete rörande den pedagogiska verksamheten. Därefter följer riktlinjer och konkreta förslag (treårsplaner) hur man anknyter lärarna och studenterna till pedagogiska kvalitetsarbetet. Dessutom finns det även sju andra visioner och förslag om hur man skall verkställa dem. De flesta av dem har att göra med kritisk hållning, öppenhet, demokratisk process, mångfalderna, miljöbyggande verksamhet samt samverkan mellan lärarna och studenterna. Programmet pekar även på behovet att lyfta fram de pedagogiska meriterna.

Den juridiska fakulteten i Helsingfors håller på att omorganisera sina examina enligt den så kallade Bologna-modellen (3+2 år), och på utkastet till en ny studieplan nämns visionen att göra pedagogiken mer mångsidig och undvika tentamen och föreläsningar. Det finns inte detaljerade planer om hur man

kunde åstadkomma denna målsättning, utan allt beror på hur lärarna inser behovet av att utveckla pedagogiken och att planera kurser av ny typ. Sådana kurser har redan under ett par år arrangerats i flera ämnen (exempelvis civilrätt, rättshistoria, och processrätt) både i samband med de obligatoriska grundkurserna och de valfria kompletterande kurserna. De utgör dock en minoritet av alla kurser och har bara i en liten mån förändrat tentamensstrukturen.

Sammanfattningsvis kan man läsa från dokumentena att i Helsingfors betonas mer målsättningen än processen och att forskningens internationellt sett höga nivå är av främsta hänsyn. Detta mål har även betonats på universitetets allmänna strategi för åren 2004-2006 (Helsingin yliopiston strategia 2004-2006, savotta.helsinki.fi/halvi/toiminna.nsf). I Umeå däremot betonas mera samhällets behov, visioner om "den bästa möjliga världen" samt målet att inkludera alla i utvecklingsprocessen. Ramverket enligt vilket man borde orientera sig finns mer givet än i Helsingfors där utrymmet för individualitet och konkurrens verkar vara större. Själva kärnan av universitetets idé verkar dock vara likadan, men sättet att uppnå målet varierar.

Den individuella modellen

I Helsingfors ligger både rätten och ansvaret för planeringen och genomförandet av studierna hos studenten själv. Studieplanen eller –ordningen som anges på studieprogrammet är en rekommendation (förutom första terminens introduktionskurser). Litet överdrivet sagt kan man ta examen som en brevkurs. Det finns inget obligatoriskt krav att lyssna

på föreläsningarna, men de flesta tar ändå del i olika kurser när de läser till tentan. Kurserna som baserar sig på rättsfall är bland de mest populära. Det viktigaste är dock att individuellt genomgå och lära sig kursfördringarna. De består närmast av inhemska monografier som är samtidigt läroböcker och rättssystematiska arbeten på ett bestämt rättsområde. Man arrangerar tentamen 5-6 gånger fortlöpande varje år, och man kan välja själv hur ofta man vill tenta. Omtentamen är oinskränkta till sitt antal. Man kan även inkludera 15 studieveckor på andra fakulteter än den juridiska.

De flesta studenterna förvärvsarbetar på deltid eller heltid och ofta är det jobbet och uppbyggnaden av sociala nätverk som anses vara minst lika viktigt för inläring eller socialisation till juristprofessionen som själva studierna. Studiernas innehåll i sig anses inte ha en stor betydelse för hur man senare lyckas att sysselsätta sig, men nog efterlyser man ofta mera kurser som utvecklar studenternas färdigheter och språkkunskaper. (Se närmare www.helsinki.fi/uragalleria.oikis.html.) Många gånger uppmärksammar lärarna hur jobbet går före studierna, när det är svårt att hitta tider för seminarierna som passar ihop med arbetstider. Enligt den nuvarande studieplanen måste man delta i minst fyra seminarier och skriva fyra essäer innan man börjar skriva sitt examensarbete, så att mot slutet av studierna intensifieras arbetet i grupper och kravet att vara närvarande. På det här stadiet ("kompletterande studier") arrangeras det även kurser med PBL-pedagogik eller andra "alternativa" sätt, och utbudet av intressanta valfria kurser är redan rätt så omfattande.

Examensarbetet och de fördjupande studierna (som räknas till 30 studieveckor) arran-

geras inom ramen av projekt, där en grupp av 10-15 studenter samlas under två terminer för att skriva sina uppsatser under ett gemensamt tema. Projektet arrangeras som en kombination av föreläsningar, tentamen, kortare uppsatser, studiebesök, handledning och seminarier, och målet är att det första utkastet för examensarbetet är klart under loppet av projektet. Arbetet kring examensarbete är alltså mer strukturerat och gruppriktat än ämnesstudierna, men ansvaret för dess framskridning är ändå individuellt. Under de senaste åren har det dock utvecklats olika modeller för att följa upp och hjälpa till om det uppstår problem med uppsatsskrivandet. Problemet att inte få examensarbetet skrivet är dock inte stort på juridiska fakulteten. Dels hjälper projektstrukturen, dels studenternas motivation att avlägga examen.

I genomsnitt tar det 5,5 år att avlägga examen, men det är inte ovanligt att det tar en längre tid om studeranden jobbar och studerar samtidigt. Studietiden är inte begränsad, men studiemedlen tar dock slut efter sju år. En del av tentamen preskriberas inom tio år, en del av dem gör det inte alls. En stor del av studenterna tillbringar en termin eller flera på ett utländskt universitet, vilket ofta förlängar studietiden. Den individuella modellen gör det möjligt att läsa inom en mycket kortare tid.

Den kollektiva modellen

I Umeå skapar basgrupperna den organisationsram som hela undervisningen baserar sig på. Vid inledningen av varje termin delas studenterna in i grupper som består av 4-6 personer. En del föreläsningar förekommer, men undervisningen genomförs huvudsakli-

gen i seminarieförm som består av fyra s.k. basgrupper. Studenternas lärande sker till största delen i basgruppen, där studenterna efter individuell förberedelse tillsammans diskuterar och löser olika seminarieuppgifter som gruppen har fått i uppdrag att arbeta med. Seminarierna är obligatoriska och arbetsformen nödvändiggör att basgruppen, förutom vid de schemalagda undervisningsinlagen, träffas flera gånger i veckan.

Basgruppsarbetet är inte schemalagt, utan studenterna organiserar och planerar själva sina seminarieförberedelser. Under seminarierna betonas studenternas aktivitet genom att de redovisar för sitt arbete med de uppgifter de har fått. Lärarens roll som seminarieleddare är främst att ställa förtydligande frågor till grupperna och att kommentera eller komplettera redovisningarna. Förutom seminarier och föreläsningen arbetar studenterna ofta med en eller flera kortare PM eller uppsatser, ibland i grupp men oftast individuellt. Andra typer av undervisningsinlag är också vanliga, t.ex. rättegångsspel, studiebesök samt författande av olika rättsliga handlingar som inlagor till domstol och rättsutredningar. Kurserna tenteras i slutet av varje termin. Vanligtvis finns det en möjlighet för en omtentamen, och man måste vara klar med kursen innan man börjar på en ny.

PBL-metoden tillämpas generellt, och olika typ av case-kurser är mycket populära. Inom ramen av terminen kan man variera olika typer av kursmoment och pedagogiska angreppssätt. Kompendiet för kursen bearbetas och sammanställs av aktuella artiklar, rättsfall och annat material som stöder innehållet av kursen. Kurskompendiet och kursprogrammet innehåller ofta element över ämnesgränserna. I motsats till T-kurserna och de fria kurserna har examensarbetet trad-

itionellt varit en individuell process i vilken studenten har träffat enbart sin handledare under loppet av skrivandet. År 2001 började man för första gången tillämpa en modell i vilken studenterna delas in i grupper som jobbar tillsammans under en längre period.

Varje student har sin egen handledare som han eller hon träffar även individuellt, men dessutom behandlas uppsatsversionerna i handledningsgruppen som består av 5-6 studenter och flera handledare. Erfarenheterna av den grupp som jag deltog i var mycket positiva, och alla fick sina uppsatser klara inom drygt ett halvt år. Över tre fjärdedelar av studenterna examineras inom 4,5 år, och vanligtvis finns det särskilda skäl för varför man inte fullbordar sina studier inom den optimala tiden. Studentutbytet brukar dock förlänga studietiden.

Komparativa synpunkter

I Helsingfors är ett juris kandidat examen först och främst ett krav för att inträda juristprofessionen. Man arbetar självständigt och målmedvetet vid och utanför universitetet för att bli en sakkunnig som kan väntas ha goda möjligheter att bli sysselsatt inom olika juristyrken. En syn på sig själv som en expert och som en professionell jurist börjar utvecklas redan vid inträdesprovet och präglar nästan hela studietiden. Eget ansvar för inläringen är primärt. Vid slutskedet av studierna syftar man dock till att studenterna ökar sin vetenskapliga kvalité genom att skriva uppsatser, argumentera på seminarierna och skriva en ordentlig vetenskaplig text.

Theoretiska och metodologiska seminarierna anses vara viktiga, trots att de flesta studenterna inte har särskilt mycket intresse

för teoretiskt arbete i sig eller kan ha det svårt att an knyta en teorin till rättsdogmatiska studier (men det finns dock lysande undantag). Enligt studieplanen anser man dock att för att kunna arbeta som en självständig professionell jurist förutsätts det att man är väl insatt i juridikens olika metodologier, inklusive historiska och rättsteoretiska aspekter, och inte bara rättsdogmatiken. Utbildningens allmänbildande karaktär har man velat hålla kvar. En viss liten del av studenterna börjar inrikta sig mot forskarkarriär redan under studietiden, och då kan de välja på olika teoretiska, filosofiska och andra kurser vid sidan om de obligatoriska ämnena. Vid slutskedet av studierna är det möjligt att ställa även högre krav och höja ambitionsnivån om man så vill och då finns det ganska mycket att välja på. På fakultetens olika ämnen och forskningsprojekt finns det flertal lärare och forskare som kan ställa upp för handledning. Dessutom finns det olika studiegrupper och nätverk som samlar ihop vetenskapligt inriktade studenter och forskarstudenter.

I Umeå kan man skönja en lite olikartad betoning även om syftet att uppfostra självständiga och professionella jurister till samhällets behov är förstås av primärt intresse. I motsats till Helsingfors, utvecklas studenternas förmåga att arbeta i en grupp och bidra till gemensamma mål genomgående under studieåren, lika väl som förmågan att muntligt och skriftligt uttrycka sig. Studenternas interaktion med varandra och med läraren är en viktig del av inlärningsprocessen. Själva gruppmonstret i sig verkar inte utesluta självständighet eller kritisk hållning, utan lärarna brukar konsekvent uppmuntra studenterna till att ställa upp med egna synpunkter, men ändå har årskurserna har varit gans-

ka olika i detta hänseende: några är aktiva, några mer passiva. Studenterna har även individuella uppdrag, men först C-uppsatsen är en sådan självständig prestation där man måste visa sin förmåga att producera en vetenskaplig text. Kvalitékravet på en 10 poängs uppsats kan av naturliga skäl inte vara särskilt högt, men en uppsats på 20 poäng kan i praktiken någon gång till och med motsvara omfattningen av det finska examensarbetet.

Lärarna har en mycket framträdande roll både inom grundstudierna och vid uppsatsskrivandet. Varje kurs har en kursansvarig som sammanställer kursprogrammet, anknäver andra lärare/gästföreläsare, sammanställer kompendiet i samarbete med de andra lärarna och tar ansvaret för handledningen och tentamensfrågorna. Studenterna kommer ofta för att be om råd eller visa sina textutkast, vid sidan om att arbeta i en basgrupp. Med hjälp av basgrupper, effektiv handledning, individuell respons och kontinuerliga kursutvärderingar utvecklas kurserna till smidigt fortgående och resultatnriktade moment under vilka det är ovanligt att studenten inte skulle kunna följa med sin kurs. Å andra sidan finns det lite utrymme för att samtidigt ha ett jobb som skulle kräva mycket tid och energi. Däremot är det möjligt att ta kurser på andra fakulteter och institutioner, och det är många som tar kurser exempelvis i språk, ekonomi och statsvetenskap. Juridiska institutionen hör till samhällsvetenskapliga fakulteten och det har alltid funnits livliga kontakter mellan dess olika institutioner. Tvärvetenskapliga inslag kan påstås vara ett varumärke på juridiska institutionen i Umeå. Institutionens vetenskapliga profil som en juridisk enhet håller som bäst på att utvecklas till en bredare bas.

Båda modeller har sina styrkor och svagheter. I Helsingfors möjliggör den stora friheten både entusiasm och spjutspetsprestationer men också prestationer av låg nivå. Fakultetens storlek och mångsidiga forskningsprofil utgör en utmärkt bas för ambitiösa studenter, men problemet är att än så länge finns det inte mycket annat än just individuell inspiration för att förbättra ens prestation. I Umeå däremot skapas utbildningen på ett sådant sätt som nästan oundvikligen utmanar alla studenter att försöka sitt bästa och eftersträva till en framgångsrik studietid. Dessutom beror sysselsättningen i viss mån av goda vitsord vilket det gör i mindre grad i Finland. Ett problem som kanske kan lyftas fram är att studenterna kanske inte tillräckligt mycket utmanas till individuellt höga profil eller konkurrens. Under de senaste åren har det exempelvis varit ganska svårt att locka in unga jurister till forskarutbildningen som förutsätter betydligt mera individuellt ansvar – men för tillfället håller situationen på att förbättras. Samtidigt med den stigande vetenskapliga profilen av hela institutionen har även forskarutbildningen blivit mera intressant.

Sammanfattning

Målet av utbildningen anses vara detsamma både i Umeå och i Helsingfors: att utbilda en självständig och kritisk professionell jurist som inte enbart bara behärskar normmaterialet utan även innehar sådana kunskaper, färdigheter och allmän utbildning som hjälper henne att möta nya utmaningar. Undervisningen måste uttryckligen basera sig på forskning av hög kvalitet. Ändå är det en stor skillnad i hur man försöker uppnå målet. I

Helsingfors anser man att det är en individuell prestation som beror på personliga egenskaper och motivation och eventuellt på yttre omständigheter. Lärarens uppgift är att agera som en vetenskaplig expert som både förmedlar information om rätten och rättsvetenskapen och kontrollerar studentprestationerna. I Umeå tycker man att det är viktigt att även kunna samarbeta, argumentera, och bidra till gemensamma mål. Lärarens uppgift är att hjälpa till och kontinuerligt följa upp hur inläringen framskrider. Samtidigt måste läraren ha en koll på sitt eget agerande och vara beredd att justera det enligt utvärderingen. I Helsingfors tittar man mer på resultat, om de varit goda eller dåliga. Hur man kommit till resultat eller hurdan inlärningsprocessen i själva verket varit har än så länge varit av mindre intresse. Under de senaste åren har man lite gran flyttat fokus från resultat på inlärningsprocessen och fäst större uppmärksamhet på studentens och lärarens roll samt på pedagogiken. Denna utveckling kan dock skönjas endast i en liten del av kurserna.

Författaruppgifter

Anu.Pylkkanen, Jur. dr, docent of legal history, Dept of Criminal and Procedural Law and General Jurisprudential Studies